

Управління освітою: нові пріоритети

*Гаєвська Л. А., доцент кафедри управління освітою
Національної академії державного управління
при Президентові України, кандидат педагогічних наук*

Освіта – унікальне суспільне явище, яке справляє значний вплив майже на всі аспекти життєдіяльності будь-якої країни, будь-якого соціуму, людської цивілізації загалом. В умовах сучасної науково-технічної та інформаційної революції освіта перетворилася на складний соціально-економічний організм, який відіграє визначальну роль у суспільному прогресі людства. Вона стала однією з найвагоміших галузей трудової і пізнавальної життєдіяльності. Усе це зумовлює активізацію наукових пошуків у царині освіти, автори яких намагаються схарактеризувати особливості сучасного стану та спрогнозувати майбутні тенденції розвитку теорії і практики в цій галузі.

Так, німецький дослідник К.Кюнцель [7, с. 24.] виокремлює проблеми, які кидають виклик системі освіти в цілому:

- тенденція до оформлення двох культур, двох освіт «закритої», обслуговуючої еліту, і «відкритої» – для масового споживання, збалансованої законами ринку;
- вгасання колишньої ролі освіти в суспільній політиці та приватизація цієї сфери;
- невідповідність між вимогами, що обумовлені інформаційною індустрією, і «традиційною» освітою.

На його думку, подальший розвиток системи освіти може відбуватися за одним із двох «сценаріїв»:

1. Прагматизації та переважно професійної орієнтації освіти, які зводять її сутність до операційних знань. У цьому випадку руйнується взаєморозуміння між людьми, які змушені просуватися «слідом» за змінами, що відбуваються, пасивно пристосовуючись до них.

2. Людиноцентричного підходу до освіти, який орієнтується при виборі змісту та методів навчання на інтереси людини як особистості і як активного суб'єкта різних видів діяльності.

Розвиток системи освіти за другим сценарієм, вважає К.Кюнцель, припускає (крім цілого ряду соціальних та економічних рішень) проведення комплексу наукових розвідок, тематика яких передбачає розгляд таких питань, як: ринок та проблеми базової компетентності; освіта як цінність у суспільстві соціальної невизначеності; інституціональні аспекти освіти (фінансування програм, маркетинг тощо); навчання та проблеми інтеракції; порівняльний аналіз освітніх систем (крос-культурні дослідження).

Дослідження українських учених (В.Кремень, М.Михальченко, В.Огнев'юк, В.Лутай, С.Клепко, В.Андрущенко, А.Євдотюк) зафіксували універсальні зовнішні й внутрішні системоутворюючі чинники (атрактори), які суттєво впливають на становлення освітніх систем. Зокрема, до зовнішніх чинників відносяться – наявність спільної, об'єднуючої території, певного суспільно-економічного устрою, достатнього рівня розвитку культури, української мови як прийнятого та зрозумілого для всіх засобу комунікації і соціальної адаптації. Внутрішніми чинниками розвитку освітніх систем виступають кризові нестабільні стани, які спричиняють їх перехід на новий виток розвитку, або призводять до занепаду.

Сучасний етап розвитку національної системи освіти характеризується її реформуванням, пошуком шляхів приведення змісту у відповідність до особистісних запитів учнів та світових стандартів, до вимог, які висуваються до рівня середньої загальної та вищої освіти.

Нові реалії висувають нові вимоги до якості освіти, зокрема, універсальності підготовки випускників загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, їхньої адаптації до соціальних умов, особистісної орієнтованості навчального процесу, його інформатизації, визначальній важливості освіти у забезпеченні сталого людського розвитку.

Кризові явища в освіті, які спостерігаємо нині, не є породженням сьогодення, вони сягають своїм корінням у радянські часи. Проте їх активізація тісно пов'язана саме із зміною статусу держави, характеру суспільних відносин, реформуванням політичної та економічної

систем на принципово нових засадах і стагнацією економіки, зумовленої цими процесами [1].

Пристаєвана в минулі роки до жорсткого зарегламентованого оточення, освіта в умовах незалежності нашої держави ввійшла в суперечність з новими, більш гнучкими і такими, що зазнають постійних трансформацій, вимогами українського суспільства з ринковою економікою.

Сьогодні науковці, вивчаючи різні аспекти розвитку національної системи освіти, виокремлюють низку причин, які потребують всебічного врахування при визначенні змісту освітніх реформ. Однією з вагомих причин є те, що успадкована від Радянського Союзу система освіти виявилася неефективною навіть у контексті центрального планування. І хоча забезпечення освіти було переважно монополією держави, остання фінансувала цю галузь нераціонально, недостатньо координовано й узгоджено. Програми професійної підготовки були вузько-спеціалізованими, обмежені ресурси часто розпорощувалися, витрачалися на дублювання навчальних закладів, факультетів, відділень, спеціальностей. Кожне міністерство, відомство і навіть окремі підприємства прагнули мати свої навчальні заклади. Внаслідок цього відбувалося постійне зростання професійних кадрів, що, безумовно, зумовлювало збільшення витрат. Поряд із цим спостерігалася відсутність будь-яких стимулів для ефективного використання ресурсів, низька відповідальність перед споживачами освітніх послуг. Неефективність освітньої системи, як справедливо стверджує В.Луговий, «ще більше посилилася з перетворенням країни з союзного регіону в єдиному освітньому просторі й певною регіональною освітньою спеціалізацією на самостійну державу з національною освітою» [3., с. 100].

Наступною причиною, що актуалізує необхідність реформування української освіти, є її слабка здатність підтримувати ринкову економіку.

Ще одна причина полягає в тому, що централізована й уніфікована освітня система була сфокусована, з одного боку, на викладання

однакової догматизованої інтерпретації історії та національних цінностей, а з іншого, – базувалася на вузькоспеціалізованих навчальних програмах.

Отже, успадкована Українською державою освіта передбачала підлеглість і обмежений досвід громадян, не відповідала потребам ринкової економіки. До останніх В.Луговий відносить такі основні аспекти:

1. Хоча рівень базової освіти перевищував такий рівень у багатьох західних країнах, наступне навчання було надмірно спеціалізованим. До того ж, ця спеціалізація розпочиналася із занадто раннього віку.

2. Освіта дорослих, яка відіграє важливу роль у трудовій мобільності населення, продовжувала подальше закріплення вузької спеціалізації, оскільки вважалося, що фахівці залишатимуться й надалі в межах первісних професій протягом усього часу трудової діяльності.

3. Такі навчальні предмети, як економіка, право, політологія, соціологія, психологія, управління та ін., які мають особливу значущість у новій політичній, економічній, соціальній ситуації, недооцінювалися або й зовсім вилучалися з навчальних планів [3, с. 100]

Тому не випадково серед численних трансформацій і модернізацій останніх десятиліть, що охопили всі сфери життєдіяльності українського суспільства, мали місце й ті, які безпосередньо пов'язані із сферою управління освітою.

Одним із результатів управління системою освіти є формування нового бачення освітніх проблем усіма його учасниками. Адже сьогодні «освіта перестала бути однією із галузей народного господарства, державним відомством; вона дійсно стає однією з форм суспільної практики, особливою сферою, яка все більше суб'єктивізується в своєму статусі й набуває своїх інтересів, цілей, цінностей і політики» [5, с. 178.].

Аналіз нормативно–законодавчих документів про освіту, опрацювання наукової та організаційно–методичної літератури, ознайомлення з передовим досвідом управління освітніми системами на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівнях дали змогу виокремити дві підсистеми управління освітою: традиційну та інноваційну.

Мета традиційного державного управління полягає у забезпеченні оптимального функціонування («сторожування») об'єкт-суб'єктних компонентів системи освіти. Мета інноваційного управління (менеджменту) вбачається в переведенні освітньої системи, її змісту та об'єкт-суб'єктного потенціалу на більш високий якісний рівень, забезпеченні розвитку та оновлення, відповідності рівня освіти вимогам сучасності [6].

Під інноваційним менеджментом в українській науковій літературі [4] розуміється управлінський вплив держави на зміну факторів, що визначають виробництво товарів і послуг, у тому числі й освітніх, з метою підвищення ефективності роботи освітньої організації

Інтегруючись в європейський і світовий освітній простір, Україна прагне враховувати напрацювання, характерні для управління галузю в інших країнах. Безумовно, таке врахування не передбачає сліпого копіювання зарубіжного досвіду, однак може надати допомогу в розробці національної системи управління освітою, зокрема щодо переходу її на державно-громадський рівень.

У багатьох зарубіжних країнах відбуваються процеси децентралізації управління освітою. Це виявляється в тому, що деякі з функцій, які раніше виконувала держава, все частіше передаються на рівень місцевих органів влади, громадських організацій і приватного сектору. Більш сталою стає тенденція набуття (виграшу) приватними компаніями тендерів на надання управлінських послуг, підготовку вчителів, організацію освітнього процесу. Зростає роль у цій справі громадських організацій, органів місцевого самоврядування, асоціацій батьків та навчальних закладів.

У сучасних умовах основні напрями реформування системи управління освітою вбачаються в: чіткому визначенні компетенцій, повноважень і відповідальності органів управління всіх рівнів, забезпеченні їхньої взаємодії; переході від розпорядчого до регулюючого управління системою освіти; розвитку державно-громадських форм управління освітою.

Певну допомогу в цьому аспекті може надати вивчення й поміркована трансформація зарубіжного досвіду щодо вирішення таких проблем. На сьогодні у високорозвинених країнах створені й ефективно реалізуються різні механізми залучення громадськості до управління освітньою галуззю. Деякі з них можна розглядати не лише як приклад для вивчення, а й як приклад для наслідування, зрозуміло за умов врахування національних особливостей української системи освіти і тих пріоритетів, на досягнення яких вона орієнтується.

Успішне досягнення поставлених пріоритетів значним чином пов'язане з вирішенням проблеми підготовки управлінських кадрів, які мають усвідомлювати, що виконують справу державну, що здатні управлінську діяльність наповнити новим змістом.

Проблема підвищення кваліфікації державних службовців потребує не тільки вирішення питання щодо формування системи та створення мережі підготовки, а й наповнення її певним змістом [2].

Необхідно розробити нові освітні програми, що сприятимуть оновленню змісту підготовки управлінських кадрів до роботи в умовах демократичного управління освітою. Водночас важливо забезпечити якісний рівень навчання представників громадських структур до участі в управлінні, делегувати повноваження таким чином, щоб рівень складності завдань, що розв'язуються ними, відповідав рівню їхньої управлінської культури.

З цією метою в Національній академії державного управління при Президентіві України розпочато підготовку слухачів за спеціальністю «Державне управління у сфері освіти», місією якої є професійна підготовка висококваліфікованих фахівців, спроможних розробляти, аналізувати й реалізовувати державну політику, ефективно виконувати управлінські функції, сприяти інноваційним процесам в освіті.

Програма спеціальності «Державне управління у сфері освіти» спрямована на підготовку фахівців з освітньої політики держави для органів влади, державних установ і організацій, які займаються освітньою політикою та питаннями навчання персоналу, керівників навчальних закладів різних форм власності з метою модернізації за-

гальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

Побудова змісту навчання за запропонованою спеціальністю відбувається з урахуванням сучасних європейських вимог до навчання, визначених у рамках Болонського процесу, враховує кращий світовий та вітчизняний досвід та особливості навчання дорослих.

Одним із векторів підготовки за цією спеціальністю є забезпечення якісного рівня навчання представників громадських структур до участі в управлінні, делегування повноваження таким чином, щоб рівень складності завдань, що розв'язуються ними, відповідав рівню їхньої управлінської культури.

Таким чином, входження України в Європейський освітній простір вимагає вирішення низки проблем, серед яких підвищення якості освіти та демократизація управління освітою. Успішне їх розв'язання значною мірою залежить від фахової підготовки управлінців – розробників та реалізаторів державної освітньої політики.

Список літератури.

1. Згуровський М.З. Ми повинні упереджувати ситуацію, а не фіксувати проблеми // Освіта України. – 1997. – 28 лютого. – № 10.
2. Іванова Т. Система підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців: сучасний стан і перспективи розвитку // http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_16.pdf.
3. Луговий В.І. Управління освітою: навчальний посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління». – К.: Вид-во УАДУ, 1997.
4. Скідін О.Л. Основи використання соціальних технологій в управлінні вищими закладами освіти: Навчальний посібник. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 277 с.
5. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры. – М., 1997.
6. Управління навчальним закладом: Навчально-методичний посібник. У двох частинах. Ч.2. та Ч.1. Ключ до професійного успіху / О.І.Мармаза, О.М.Касьянова, В.В.Григораш та ін. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. – 152 с.
7. Шленов Ю., Бойцов Ю. Стратегия образования XXI века и качество жизни // Дайджест педагогічних ідей та технологій. – 2003. – №4.